

Marià Ribas i Bertran, mestre dels arqueòlegs i historiadors mataronins, documenta tot seguit el santuari de Lorita, situat al terme de Sant Andreu de Llavaneres, en un paratge únic de la serralada litoral, obert al mar.

EL SANTUARI DE LORITA DEDICAT A LA MARE DE DÉU DE MONTSERRAT

El santuari de Lorita, situat a la part muntanyosa, més alta, del termini de Sant Andreu de Llavaneres, avui és senyalat sobre el terreny només per un munt de desferres, materials de construcció, pedres caigudes escampades i trossos de paret, que es van desintegrant lentament, i que ofereixen una visió deplorable. El lloc, a més, és solitari, poc freqüentat, i abrigat per una espessa vegetació, variada de formes i de colors.

El vell topònim de Lorita comprèn un extens paratge en què hi ha situades les ruïnes del Santuari que ens proposem d'estudiar. L'edifici fou de reduït volum i d'una estructura tan senzilla que no permet de descobrir els anys de la seva naixença, ni la seva evolució. Els pocs elements significatius que coneixem, a part de la imatgeria i els gravats conservats, són les petites mostres de decoració arquitectònica que van quedar retingudes en la ruïna i que permeten de deduir, de manera aproximada, que la construcció podria ésser de la segona meitat del segle XVI o de principis del segle XVII.

El santuari fou aixecat sota l'advocació de la Mare de Déu de Montserrat, tal com consta en alguns mapes i en ressenyes d'excursionisme. Més tard s'hi adjuntà l'advocació a la Mare de Déu de Loreto. Les dues advocacions eren divulgades, simultàniament, en els darrers temps.

Els dos segles i mig de vida del santuari justifiquen un extens historial d'actes religiosos, aplecs

Imatge de la Mare de Déu de Montserrat,
antiga titular del santuari de Lorita.

i esdeveniments diversos que, pel seu íntim caràcter local, foren d'escassa transcendència, i per tant, en la seva major part, se n'ha perdut el record. La modèstia de l'edifici i el lloc solitari on es troben amagades les ruïnes, entre brolles i arbres abundants, potser també hauran estat la causa de la manca de divulgació històrica.

Només l'historiador Mn. Fortià Solà ha estat quelcom explícit en unes notes incloses al llibre *Sant Andreu de Llavaneres*, editat per la Caixa d'Estalvis de Mataró l'any 1968. D'aquesta obra, n'hem tret unes breus notícies i per la nostra part n'hi hem afegit unes altres que no hi consten sobre el que hem vist i sabem.

Copiem del llibre de Mn. Solà data almenys del segle XVI aquesta devota construcció, bastida al cim d'un turó, a mitja hora de distància del mas Lloreda. La similitud del nom Lloreda, que porten el paratge i la masia, amb el nom italià Loreto, famós santuari de la santa Casa de Natzaret, és possible que hagi portat ací la devoció a la Verge Lauretana, que ja té en aquest país, qualque capella.

Mn. Solà relaciona la devoció a la Verge de Loreto amb el mas Lloreda només per la semblança dels noms, cosa que més aviat podem entendre com una coincidència, i crea una teoria per tal de justificar un probable origen que la documentació històrica encara no ha revelat. Per altra part no ens sembla admissible la substitució del nom Lorita del paratge pel de Lloreda, per tal de donar consistència a una teoria que en realitat no en té cap.

Ens consta que la devoció a la Mare de Déu de Loreto arribà aquí amb força retard, quan al nostre país ja existien moltes altres capelles dedicades a aquesta advocació, i quan el santuari de Lorita ja comptava molts anys d'existència amb la titulació de Nostra Senyora de Montserrat.

L'única realitat que lliga el santuari amb el mas Lloreda és que es troba en el territori propietat del mas.

La devoció de la Mare de Déu de Loreto ve d'una tradició de la ciutat italiana d'aquest nom. La llegenda diu que la santa Casa de Natzaret, on tingué lloc l'Anunciació a Maria i la infantesa de Jesús, hi fou transportada per uns àngels. A partir d'aquest fet extraordinari Loreto esdevingué centre de pelegrinatge

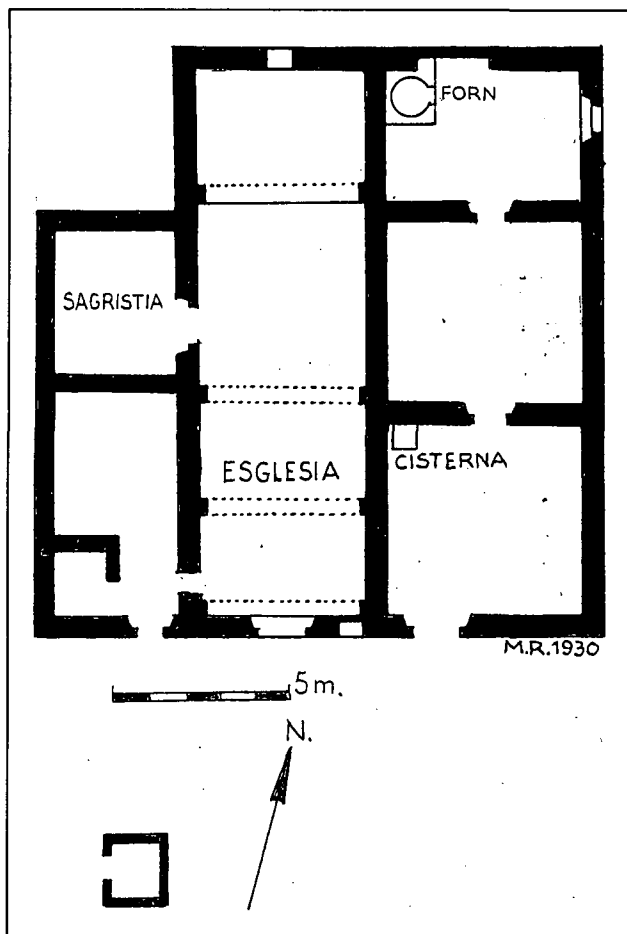
i per això la devoció a la Verge sota aquesta advocació s'estengué arreu. Als països de llengua catalana, en el transcurs dels segles XVII i XVIII, s'hi fundaren, aproximadament, una vintena de santuaris i capelles.

En defensa del vell topònim de Lorita hem de dir que des de sempre s'ha mantingut, i actualment es manté, sense cap alteració. Lorita és un extens paratge i un coll que s'inicia a la serra d'en Bruguera i s'allarga cap a Roca Martina; hi destaca la muntanya o turó que té el mateix nom del paratge, topònim donat a l'ensem al santuari que hi fou construït en la vessant que mira a migdia.

El pare Narcís Camós, religiós dominicà, gironí, en la seva documentada obra *Jardín de María*, editada l'any 1657, en el capítol XXXI, que tracta de les esglésies i capelles que té el bisbat de Barcelona dedicades a Maria, esmenta la capella de Nostra Senyora de Montserrat, prop de Mataró. No fa constar pas l'advocació de la Verge de Loreto, que en aquella època no era encara coneguda; si hagués existit en aquells anys, no hauria pas passat per alt al Pare Camós, que no descuidà cap capella de la comarca, i del qual se sap amb certesa que, en mires a documentar-se, i per tal de conèixer l'existència dels temples dedicats a la Mare de Déu, es desplaçà d'un extrem a l'altre de Catalunya, prenent les oportunes anotacions sobre el terreny, i per tant ens va deixar una magnífica obra, amb fidelitat i garantia absolutes.

Després d'aquest preàmbul, continuarem la marxa començada, atenent-nos als nostres vells records i les notícies que retenim des de la dècada dels anys vint.

Situats al terme del veïnat de Mata, transitant pel camí que travessa boscos poblats d'arbusts, roures, alzines i pins, en direcció a llevant, deixant avall i endarrera l'església de Sant Martí, ens enfilem fins a trobar-nos enfront de la típica masia de Can Xerrac, voltada per tots costats d'una pintoresca i flairosa vegetació. Continuarem el camí, pedregós, i travessant la línia divisòria del terme de Mataró, ja dintre el de Sant Andreu de Llavaneres, perfumats d'olors boscanes, arribarem al coll de Lorita, que, seguint la direcció de la carena, continua per un terrer tot emboscats que va a Roca Martina i, més enllà, al Montalt. En el coll hi ha situat el turó que també porta el nom de Lorita, de 320 metres d'altitud, i, en la vessant que mira al mar, hi trobem les agonitzants ruïnes de l'històric santuari.

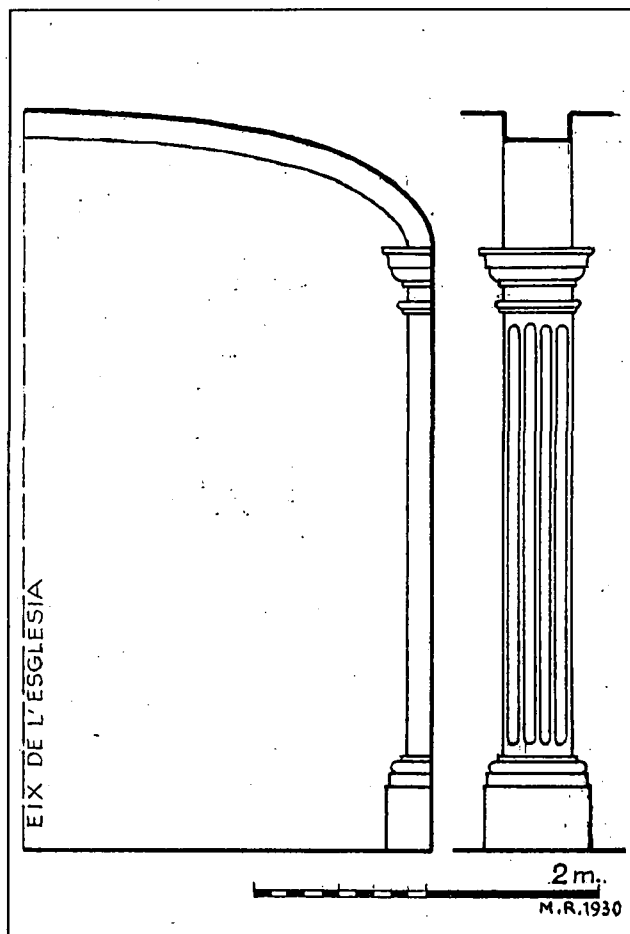

Planta del santuari de Lorita.

La poca cosa que resta dempeus de les seves parets, pràcticament totes caigudes, ens descriu amb veu llastimosa tot allò que havia estat l'edifici en els anys de la seva florent vida religiosa. El record del que fou l'església i de les habitacions agrupades al seu entorn resta avui ofegat per l'abundant vegetació.

Sempre hem vist les abandonades deixalles resguardades per l'espessa vegetació, escabellada i pintada de tots colors. El lloc, separat del pas dels mortals, és submergit d'una pau infinita i un profund silenci, sols interromput pel cant dels ocells que nien i dormen en aquelles arbredes, mentre les restes del santuari, debilitades, es desfan, afectades d'una malaltia de mort.

El conjunt de l'antic santuari ocupa una superfície sensiblement quadrada, uns 15,50 per 16,00 metres aproximadament, orientat de cara a migdia. S'hi poden apreciar tres cossos allargats. El central fou l'església, d'una sola nau, i aproximadament de 15,00 metres de llargada per 4,70 metres d'amplada. Al costat esquerre hi havia la sagristia, d'uns 3,50

Secció transversal de l'església i detall de les pilastres.

per 4,00 metres, i una habitació d'uns 6,40 per 4,00 metres, amb portal d'entrada per la façana principal, que fou la darrera obra feta al santuari. El cos situat a la dreta de l'església constava de tres habitacions, la del fons amb un forn i la primera amb una cisterna, de la qual havíem vist la trapa; molt probablement aquestes tres habitacions foren ocupades per un ermità. L'església, com ja hem dit, era d'una sola nau i relativament esvelta, coberta amb volta, reforçada amb tres arcs que arrencaven d'unes pilastres adossades a les parets laterals.

La visita detinguda del conjunt ens obliga a meditar sobre el perquè de la construcció d'un santuari de tal magnitud dedicat a la Mare de Déu de Montserrat. De fet, la comarca no podia oferir-li un escenari natural més escaient, en un clos d'altres muntanyes, fragants de sanitosos perfums, i esquitxades amb notes de colors variats per l'esclat de les flors més belles d'uns camps sempre il·luminats per la llum més pura que existeix al món. Els contorns d'aquest clos són molt tancats. Però, a migdia, l'espai és esplèndidament obert a un vast panorama, que es

Gravat al boix, dels goigs que es cantaven al santuari de Lorita.

perd en la llunyania del mar, blau i lluminós; més a prop, la terra es veu baixa, i enmig d'un paisatge de cases de pagès escampades entre arbredes i jardins, vegetació més o menys ordenada amb matisos de variades policromies, sobresurt graciosament el poble de Sant Andreu de Llaveneres. Només aquest poble i els seus veïns poden justificar la fundació del santuari.

A la parròquia de Sant Andreu de Llaveneres, des de principis del segle XVII, es captava i passava la bacina pel santuari de Lorita. El fet fa deduir que la fundació i la propietat del santuari eren a interès de la parròquia i del poble de Llaveneres. Perquè les captes a l'església no es feien pas a profit de propietaris particulars.

El llibre ja esmentat de Mn. Solà inclou més notícies de Lorita. Tot i essent relativament interessants les passarem per alt, ja que es tracta d'una obra de recent publicació, de fàcil consulta i que és a l'abast de tothom.

L'abandó del santuari s'inicia a principis del segle passat, quan el metge Francesc Colom passa a ésser propietari del mas Lloreda. Entre els anys 1830 i 1832 tingué un plet amb l'Ajuntament i veïns de Sant Andreu de Llaveneres sobre el dret de pas per accedir al santuari de Lorita a través del mas Lloreda. I guanyà el plet, i li fou atribuïda la propietat del santuari. Seguidament l'amargor el conduí a desmantellar-lo. La imatge de l'altar es traslladà a la parròquia de Sant Andreu.

Aquesta imatge, segons Mn. Solà, és un relleu de fusta amb representació de la Mare de Déu, asseguda en ric tron, i tenint al centre de la falca el Diví Nadó. Amb la mà dreta sosté l'esfera del món, mentre que l'infant Jesús la té a l'esquerra. A cada costat, un devot, de genolls i en actitud de pregària, allusió als vells pelegrinatges del celebrat santuari italià.

Després d'aquesta descripció de Mn. Solà hem de posar necessàriament l'atenció en el formós gravat al boix que encapçalava els goigs que es cantaven al santuari quan encara hi havia culte. L'artista, influït per l'esmentat relleu de l'altar, substituï els dos devots, que recordaven els vells pelegrinatges, per uns àngels, que podien simbolitzar aquells que transportaren la santa casa de Natzaret a la ciutat italiana de Loreto.

L'any 1894, el tal Colom, encara amargat i autoritari, en mal moment, manà enderrocar les teulades i sostres del santuari, arrasar les parets, i arrencar tots els materials útils, justificant la seva deplorable acció amb el pretext que no volia que el santuari es convertís en refugi d'indesitjables. Així foren capgirats els termes per tal de quedar airós després de la seva obra destructora.

El fet, però, té la seva ironia perquè, quan la destrucció es trobava al punt que clarament indica el dibuix que il·lustra aquestes ratlles, la imatge de la Mare de Déu de Montserrat quedà retinguda al seu estimat recer, on havia estat festejada pels veïns, quedant-se sola i com a guardiana de les ruïnes abandonades i empolsades, simbolitzant l'últim cremalló de la flama d'una vida extingida. Fou

simbòlicament guardiana i essent Regina, empresonada i reclusa en un tros de paret, providencialment no destruït, de la façana principal, en una fornícula tancada amb reixa de ferro, al costat del portal que serví d'entrada a l'església.

Aquesta imatge que més d'una vegada havíem vist, i que també degué veure el Pare Camós al segle XVII, l'any 1932 fou lliurada del seu empresonament ruïnós per anar a raure, segons ens han dit, a la casa propietària. És una imatge plena de simpatia. La Mare de Déu és asseguda en un tron d'alt respall, amb les típiques muntanyes de Montserrat al darrera; vesteix mantell i corona, amb les mans sosté l'infant Jesús, que és assegut a la falda, portant a la mà esquerra la bola del món i la dreta, aixecada, en actitud de beneir.

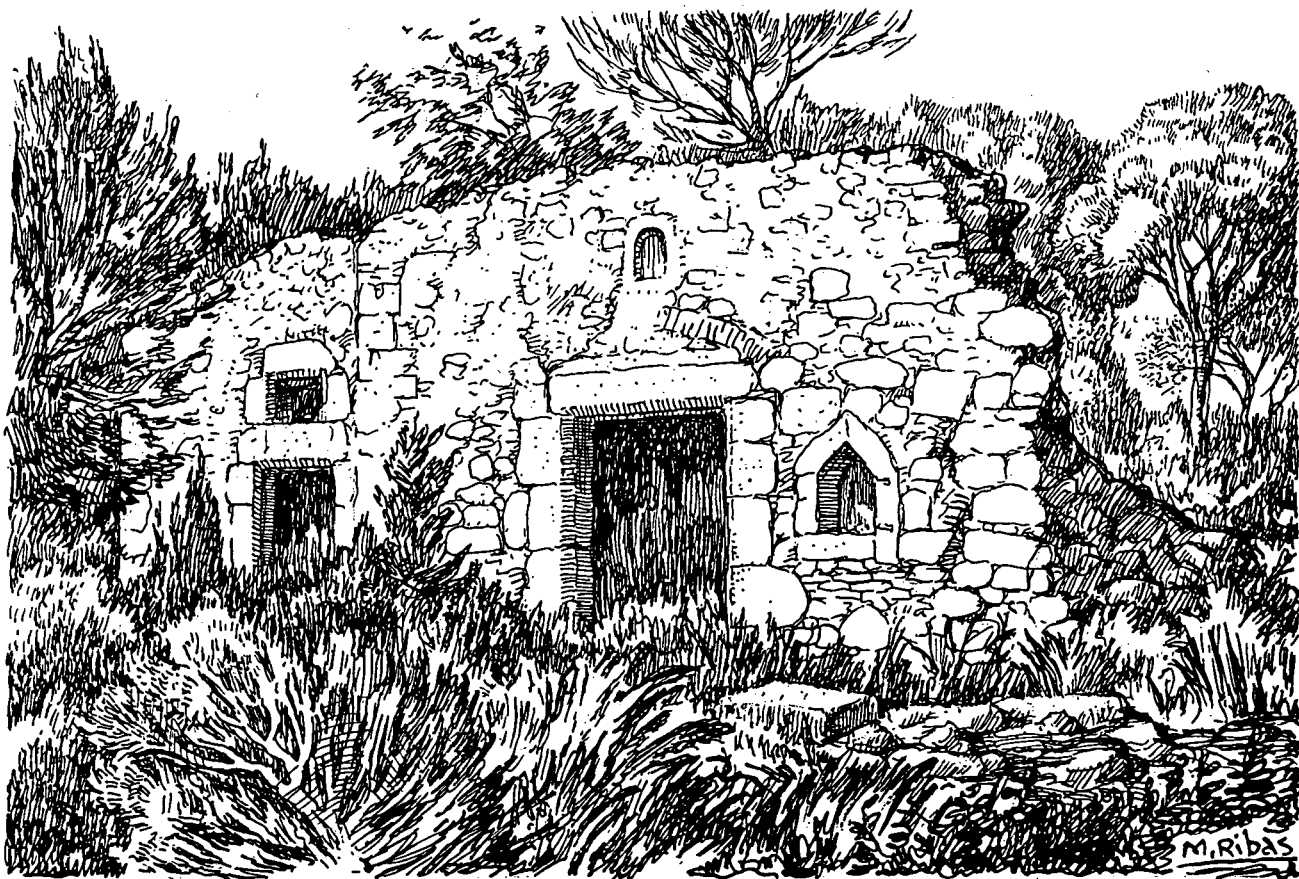
Tot seguit volem tornar a incidir en la qüestió del nom del santuari que ja s'ha plantejat a l'inici del treball. No hem pas amagat que hi ha dificultats i, com es veurà, encara es poden multiplicar fàcilment.

Lorita, Lloreda i Loreto són tres noms que la imaginació ha lligat estretament però que, probablement, no tenen res a veure l'un amb l'altre.

El primer, almenys a casa nostra, és el nom geogràfic que des d'antic porten el coll i el turó del santuari, nom que s'ha mantingut i és viu als nostres dies. Per tant, la cosa més lògica serà dir santuari de Lorita, i no pas de Lloreda, ni de Loreto. Tenim molts exemples de capelles i ermites properes que adopten el nom del lloc. Així Sant Martí i Sant Miquel de Mata, Sant Sadurní -avui Santa Rita- de Valdeix, Sant Miquel del Cros, Santa Helena d'Agell, Sant Cugat -avui Sant Jaume- de Traià, i moltes altres. Voler lligar el santuari amb els noms de Lloreda o Loreto, només per la semblança, no té cap consistència. Lloreda representa un terreny amb llores, i la paraula, aplicada al nostre paratge donaria a entendre una cosa que mai no ha existit. Per altra banda, és un topònim viu; a Olzinelles hi ha el Puig Llaurer, de 515 m. d'altitud, a Badalona existí també una extensa propietat que es deia Lloreda.

Hem de dir també que Lloreda és una paraula que sovint la trobem lligada amb Lloret. Pellicer, en l'obra *Iluro*, pàgina 33, diu *en la comarca de Mataró hay un santuario (cerca de Llawaneras) y una alquería (término de Cañamás) llamados Lloret*, i en el plànol

Ruïnes del santuari de Lorita.

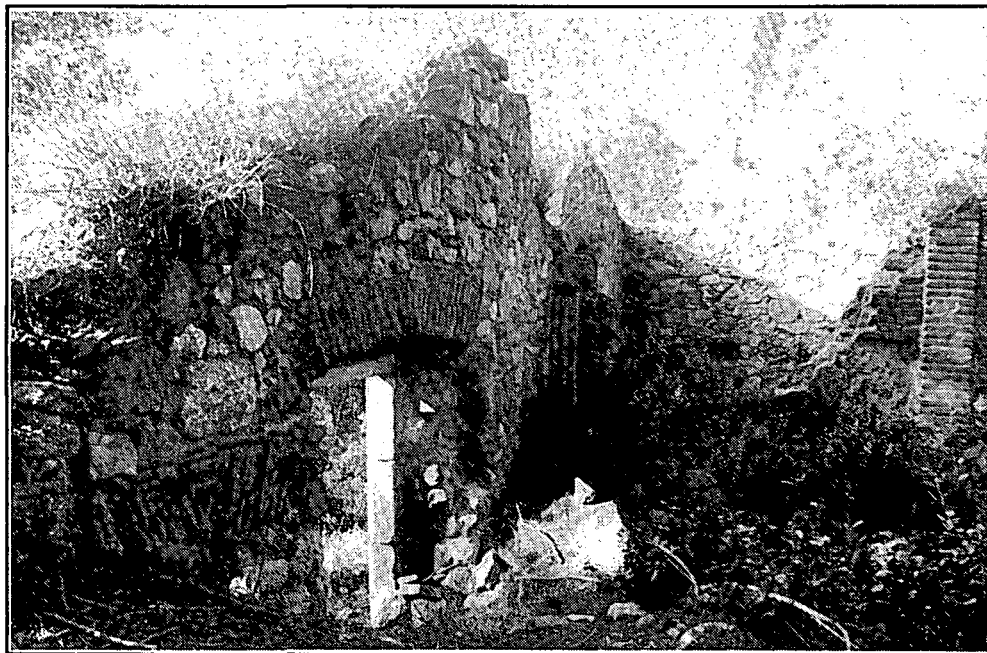
de la regió ileronina, pàgines 64 i 65 de la mateixa obra, hi situa el santuari Loreta.

F. Carreras i Candi en l'obra *Lo castell de Burriach o de Sant Vicents*, pàgina 129, diu *pot consultar-se l'obra del jurisconsult català Tomàs Mieres. Aquest autor s'aprofita d'una interessant sentència arbitral pronunciada a propòsit del castell de Loreto (Lloret), a Girona.*

Amb aquestes notícies i amb moltes altres que hi podríem afegir es forma una barreja de paraules i de significats incomprensibles. La paraula catalana

llorer, que sembla tenir relació amb el tema, en llatí és *lauro*, i és la mateixa paraula que es troba en monedes encunyades en època ibèrica, de les quals se n'ha trobat diverses al Maresme i al Vallès, que en principi foren atribuïdes a Lloret, i que actualment es creu que pertanyen a Llerona. Però es tracta d'una paraula que escrita en caràcters ibèrics pot tenir un significat diferent de la paraula llatina.

Deixem aquest tema i les seves confusions per tal d'entrar en altres aspectes històrics, no menys embrollats, que trobem en la bibliografia moderna.

Al llibre de Mn. Fortià Solà, hi figura una notícia que fa suposar una advocació del santuari més antiga que la de la Mare de Déu de Montserrat; es tracta de les dues capelles dedicades a sant Jacint i sant Antoni, esmentades en el redactat d'una visita canònica del 1601, que especifica que estaven situades dintre de la propietat del mas Lloreda. Ignorant la situació de les capelles, Mn. Fortià suposa que es podria tractar d'una antiga advocació del santuari de Lorita, pel fet de coincidir el nom patronímic del propietari del mas Lloreda amb un dels dos sants, i per la molta devoció que la família tenia a sant Antoni. La poca consistència de la notícia i del comentari ens indueix a dubtar de l'existència de les capelles, fins ara desconegudes i ignorades, de les quals no queda ni un significat record.

Santuari de Lorita.
Estat actual.
Fotos M. Sala (MASMM)

Trobem una altra notícia desconcertant sobre l'antigor del santuari al llibre de F. Carreras i Candi *Orígens de la Riera d'Argentona*, edició de l'Avenç, Barcelona, 1904, pàgina 24, on llegim *deixant a la dreta una branca del camí que davalla a la riera de Rimblas, nos enfilarem a les carenes de la Vall de Llavaneres, on se troben les ruïnes de la capella de Lorita o Llorita, la qual, és de suposar, que en lo segle XI pertanyia al terme del castell de Mont-Alt...* En la mateixa pàgina consta el nom orogràfic de Lloret o Llorita, i en la pàgina 28, Lorita. Per part nostra hem de fer constar que mai no hem trobat el més petit indici en les ruïnes de les antigues construccions que ens permeti de remuntar l'existència del santuari a l'antiquíssima data del segle XI, fet que, a més, difícilment hauria passat per alt als historiadors del romànic.

Per complicar més les coses la *Gran Enciclopèdia Catalana*, en referir-se al santuari de Lorita, fa constar una tradició que hi situa un convent de Templers i també suposa que fou capella de Santa Eulàlia de Deodates (1340), renovada el 1746.

Després de tot això, i havent donat voltes i més voltes per tal d'esbrinar el remot origen, tal volta imaginari, del santuari, arribem a un punt en què no sabem en quines mars naveguem. Per tant, deixant de banda totes les altres opinions, reafirmem que la construcció del santuari de la Mare de Déu de Montserrat, després de Loreto, és del segle XVI.

Aquesta és l'única data que podem documentar a partir de les restes conservades, perquè, lògicament, si la construcció del segle XVI hagués estat feta sobre edificacions més antigues, o hagués consistit en la transformació d'espais pre-existents, sempre n'hauria quedat algun testimoni, que sobradament hauríem vist i que no hem vist mai. A més hem d'afegir que l'edifici, tal com fou, no tenia ni la dimensió suficient ni les condicions necessàries per donar aixopluc a unes comunitats de templers o de monges deodates, per reduïdes que fossin aquestes comunitats; per altra banda, si existiren altres construccions anteriors o complementàries de les restes que coneixem, hem d'afirmar que no en queda res absolutament, ni el més insignificant rastre de fonaments en la terra.

Per acabar, sentim la recança d'acomiarar-nos de les entranyables ruïnes del santuari, que havíem estimat i que probablement mai més no tornarem a veure, però sabem del cert que el que encara resta dempeus després de la funesta destrucció, tot i no gaudir dels cants devots ni de les pregàries dels fidels, conservarà la flaire agradosa de les herbes sanitàsses de la boscúria, la formosor d'infinites flors arreu escampades, i els cants dels ocells, que mai no han deixat deseparat el santuari. L'adéu de comiat no pot ésser més cordial, tot i que desapareixerà definitivament dintre la penombra dels gemats matissals, les alzines robustes, les pinedes pintades de maragda i els vells roures d'aquell formós tros de naturalesa, amarat de silenci.

Marià Ribas i Bertran